

Oikeusministeriö

Lausunto rahanpesudirektiivin

täytäntöönpanoon liittyvästä lakihankkeesta

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019/13

Pyydettyinä lausuntona esitän seuraavaa. Rajoitan lausuntoni koskemaan vain työryhmän esittämiä rikoslain muutoksia. Olen toki lukenut koko mietinnön, mutta minulla ei ole erityistä lausuttavaa siltä osin kuin mietinnössä on vertailtu Suomen rikoslakia ja rahanpesudirektiiviä. Työryhmän johtopäätökset siitä, missä määrin on tarvetta rikoslain muuttamiseen, vaikuttavat punnituilta.

1. Lakitekstit

Työryhmän muotoilemat lakitekstit ovat perusteltuja ja täsmällisesti muotoiltuja. En näe aihetta huomautuksiin. Ehdotetut säädöstekstit laajentavat rangaistavan rahanpesun alaa lain sanamuodon perusteella varsin merkittävästi. Rikosvastuun raja on kuitenkin täsmällisesti määritelty ja korotettu tahallisuusvaatimus (”peittääkseen, hävittääkseen, avustaakseen) on perusteltu, kun kysymys on itsepesun rangaistavuudesta. Lain muotoilu jättää soveltamisalaa myös kätkemisrikossäännöksille, joiden soveltamisala on varsin suppea jo nykyisenkin rahanpesusäännösten voimassa ollessa. Myös esirikoksen kaksoisrangaistavuudesta luopumista esitetystä laajuudesta on pidettävä perusteltuna. Tämän säännöksen käyttöala tosin jäänee aika vähäiseksi, koska ehdotetussa RL 1 luvun 11 §:ssä luetellut rikokset ovat sellaisia, että niitä vastaavat teot ovat kriminalisoituja varsin laajasti myös muissa maissa kuin Suomessa. Toki joidenkin esityksessä lueteltujen tekojen rangaistavuus voi poiketakin Suomen rikoslaista ja siinä mielessä lainmuutokseen on hyvät perusteet.

2. Työryhmän esityksen perustelut

Se, ettei työryhmän esittämiin lakiteksteihin ei ole huomautettavaa, ei tarkoita sitä, etteivät työryhmän tietyt linjaukset olisi kritiikille alttiita. Jäljempänä esittämäsi kriittiset huomiot koskevat ehdotettujen lakitekstien perusteluja ja niistä väistämättä johdettavia

laintulkintasuosituksia. Kriittikkini on paljolti saman suuntaista kuin valtakunnansyyttäjänviraston näkemystä edustavan valtiosyyttäjä Ritva Sahavirran. Joissain yksityiskohdissa en kuitenkaan katso voivani yhtyä myöskään Sahavirran käsityksiin. Ylipäättään pidän ongelmallisena lain, erityisesti rikoslain, säätämistä lain perustelujen kautta, mihin työryhmän esitys toteutuessaan on vaarassa johtaa. Sahavirran valtakunnansyyttäjänviraston nimissä esittämän eriävän lausuman pääasiallinen kritiikin kohde onkin juuri se, että työryhmä rajoittaisi lakitekstien perusteluilla merkittävästi itsepesun itsenäistä rangaistavuutta. Tässä kohdin kritiikki osuu keskelle maalia.

Ensimmäinen kriittinen huomio liittyy ehdotetun RL 32 luvun 11 §:n sanamuodon ja työryhmän esittämien lain soveltamista koskevien kannanottojen ristiriitaan. Lain ehdotettu sanamuoto *ei* rajaa soveltamisalaa sillä tavoin kuin työryhmän esityksen perusteluihin on kirjoitettu. Sen, missä määrin itsepesun soveltamisalaa rajataan työryhmän myötärangaistaviksi teoiksi, pitäisi ilmetä selkeästi lakitekstistä. Näin sitäkin suuremmalla syyllä, koska lainkonkurrenssioppi on kaikkea muuta kuin vakiintumaton. Voin sanoa tämän kokemuksesta, kun juuri tänä kesänä päivittäessämme oikeusneuvos Jussi Tapanin ja OTT Tatu Hyttisen kanssa rikosoikeuden yleisten oppien teosta tämän yhdessä totesimme. Oikeuskirjallisuudessa, saati oikeuskäytännössä, ei ole yksiselitteisen yksimielistä linjaa edes käytettävästä terminologiasta. Itsepesun rangaistavuudelle juuri ehdotetun säännöksen *sanamuodon mukaisessa* laajuudessa on hyvät perusteet, jotka käyvät ilmi Sahavirran eriävän mielipiteen kolmannelta sivulta. Sanamuoto täyttää hyvin myös direktiivin vaatimukset, eikä direktiivin täytäntöönpanoa ole perusteita vesittää lakitekstiä rajoittavasti tulkitsemalla. Tältä osin olen Sahavirran kanssa täysin samaa mieltä, enkä näe tarpeelliseksi kirjoittaa lausuntooni auki näitä seikkoja, jotka vastaansanomattoman vakuuttavasti ilmenevät Sahavirran lausuman viitatusta kohdasta.

Työryhmän enemmistö on katsonut, että itsepesu voisi olla yksi kriteeri arvioitaessa pääteon moitittavuutta niissä tilanteissa, joissa ehdotettua RL 32 luvun 11 §:ä ei sovellettaisi niin, että itsepesu luettaisiin syyksi itsenäisenä rikoksena. Työryhmän mukaan itsepesusta ei rangaistaisi tilanteissa, joissa itsepesun moitittavuus ikään kuin sisältyy jo pääteeseen. Työryhmän ehdotuksen voisi pitää tekorikosoikeuden periaatetta vaarantavana, niin kuin Sahavirta näyttää työryhmän tekstiä tulkitsevan. Itse en pidä tätä vaaraa kovin suurena. Kun tuomioistuin arvioi

vaikkapa perinteisen varkausrikoksen, kavalluksen tai petosrikoksen moitittavuutta, eräänä elementtinä arvioinnissa on teon suunnitelmallisuus. Tunnusmerkistön täyttymisen jälkeisillä teon peittelytoimilla on merkitystä, kun arvioidaan teon suunnitelmallisuutta ja siis moitittavuutta. Rikosteon jälkeisten toimien, kuten rahanpesun, huomioon ottaminen pääteon moitittavuuden arvioinnissa ei ole käsittääkseni ristiriidassa Suomen rikosoikeuden kanssa. Selvyuden vuoksi sanon, että kritisoin itsepesun soveltamisalan määrittelemistä tulkinnalla yksiselitteisestä lain sanamuodosta poikkeavasti muista, lähinnä direktiivin implementointivelvollisuuteen ja konkurrenssioppiin liittyvistä syistä.

Lainkonkurrenssiopin korostaminen voi johtaa vaikeuksiin tilanteissa, joissa syyte oikeus päärikoksesta on vanhentunut, mutta syyte oikeus rahanpesusta ei olisi vanhentunut. Tällainen tilanne on mahdollinen, jos syyte oikeuden vanhentumisen alkua jankkohta rahanpesussa määritellään varojen hallussapitotapauksissa siitä, kun varojen hallussapito päättyi. Lainkonkurrenssiä ei voida soveltaa vaihtelevasti sen mukaan, mistä rikoksesta syytteen nostamisen määräaika on vielä jäljellä. Jos päärikos on lainkonkurrenssisäännön tulkinnan perusteella sisältänyt myötätarangaistavan teon (työryhmän käyttämää termiä lainatakseni), tulkinta ei muutu muuksi tilanteessa, jossa syyte oikeus päärikoksesta olisi vanhentunut mutta ei syyte oikeus rahanpesusta. Esimerkki valaissee sitä, minkä tyyppisiin vaikeuksiin joudutaan, jos itsepesun rangaistavuutta itsenäisenä rikoksena aletaan rajata konkurrenssiopilla työryhmän esittämin tavoin.

Työryhmän näkemyksen mukaan ehdotetun lakitekstin sanamuodon mukainen tulkinta johtaisi siihen, että esimerkiksi varas tuomittaisiin lähes säännönmukaisesti myös rahanpesusta. Rohkenen olla toisella kannalla. Varastamallaan rahoilla ruokaa ostava ei tee tekoaan *hankkiakseen* hyötyä (hän käyttää hankkimaansa laitonta hyötyä, hänen varallisuusasemansa ei parane ruokaa ostamalla) tai peittääkseen varojen alkuperän. Korotettu tahallisuusvaatimus rajaa tunnusmerkistön soveltamisalan tekoihin, joita vallitsevan käsityksen mukaan pidetään rahanpesuna.

En näe ongelmaa myöskään kahdesti rankaisemisen kiellon näkökulmasta. Itsepesussa (ehdotetussa, rajatussa laajuudessa) on kysymys teosta, joka on itsessään moitittava eikä teon

moitittavuuden arvio tule arvioiduksi pääteon moitittavuutta arvioitaessa. Ongelmallinen sen sijaan on työryhmän mietinnössä esitetty kanta siitä, että samaa omaisuutta voisi pestä vain kerran. Rahanpesulle ovat tyypillisiä juuri toisiaan seuraavat häivyttämistoimet, joista Sahavirran lausumassa on tyyppiesimerkkejä.

Sahavirta on eriävässä lausumassaan kiinnittänyt ansiokkaasti huomiota myös syyteoikeuden vanhentumiseen. Olen hänen kanssaan täsmälleen samaa mieltä siitä, ettei ennakkotapaus KKO 2006:39 enää ole ongelmaton pohdittaessa hallussapidon muodossa ilmenevän rahanpesun syyteoikeuden vanhentumista. Korkein oikeus ei ole ottanut tapauksessa lainkaan kantaa siihen, onko hallussa pitäminen jatkuva rikos. *Haltuun ottamisen* osalta syyteoikeus vanhentuu kiistatta siitä hetkestä alkaen, kun kätöjä ottaa esineen haltuun. *Hallussa pitämistä* sen sijaan on pidetty täysin vakiintuneesti jatkuvana rikoksena. Esimerkkeinä voi mainita ase- tai huumausaine- laittoman hallussapidon tai hallinnan loukkauksen. Näiden rikosten syyteoikeuden vanhentuminen alkaa vasta siitä hetkestä, kun laitton hallinta loppuu. En näe tässä eroa siihen tilanteeseen verrattuna, että joku pitää varojen häivyttämistarkoituksessa hallussaan varoja esimerkiksi toisen henkilön pankkitilillä.

Vetoaminen ennakkopäätökseen KKO 2006:39 ilmentää hyvin niitä pulmia, joita suomalaisessa oikeuselämässä liittyy ennakkotapausten tulkintaan. Tulkinnaissa pitää aina ottaa huomioon se, mihin oikeuskysymykseen KKO on ottanut ennakkotapauksessa kantaa. Kuten Sahavirta ansiokkaasti esittää, KKO ei ole viitatussa ratkaisussa ottanut kantaa siihen, miten hallussa pitämisen tekotapaa rahanpesussa on syyteoikeuden vanhentumisen näkökulmasta sovellettava. Ennakkopäätöksillä ei luonnollisesti voida ottaa kantaa siihen, miten lakia olisi tulkittava myöhemmin muutetussa muodossaan, jos KKO:ssa käsillä ollut tulkintatilanne ei ole lainkaan koskenut lain soveltamista muutetussa muodossaan.

Sahavirta näyttäisi edellyttävän, että itsepesusäännöksessä tai RL 8 luvussa määriteltäisiin rikoksen tekohetki. En pidä perusteltuna sitä, että tekohetkeä alettaisiin laissa määritellä rikoslajikohtaisesti. Rikoslain 8 luvun 2 §:n 2 momentin säännös on riittävä. Tuossa säännöksessä säädetään seuraavasti:” Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiointilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä.” Rikoksesta

peräsin olevien varojen hallussa pitäminen RL 32 luvun 6 luvun 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa on lainvastaisen asiantilan ylläpitämistä.

En myöskään pidä perusteltuna laajentaa tulkintaa niin, että syyteoikeus vanhentuisi vakiintuneesta käytännöstä poikkeavasti muun kuin hallussapidon osalta. Mitä tämä mahtaisi tarkoittaa? Pidän varsin vaarallisena ajatusta, että syyteoikeuden vanhentumisajan alkuajankohtia alettaisiin määritellä rikostorjunnallista lähtökohdista rikostyyppikohtaisesti. Toistan siis kantani, jonka mukaan hallussapitotilanteissa kyseessä on jatkuva rikos ja muissakin itsepesun tekotyypeissä sovelletaan RL 8 luvun 2 §:ä siten kuin sitä on vakiintuneesti tulkittu.

Joensuussa 7.8.2019

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteiden laitos

matti.tolvanen@uef.fi, puhelin: +358 50 5508092